

ประวัติและความเป็นมาของพระยม

เมื่อประมาณ ๑,๕๐๐ ปีก่อนพุทธกาล ได้มีชนชาติพเนจรพวกหนึ่งได้ท่องเที่ยวไปในที่ราบอันกว้างใหญ่ตั้งแต่ภาคเหนือของยุโรป (ประมาณดินแดนที่เป็นโปแลนด์ในปัจจุบัน) จนถึงตอนกลางของทวีปเอเชีย ชนพวกนี้มีรูปร่างสูง ผิวค่อนข้างขาว ศีรษะทู่ย มีม้าเป็นพาหนะ มีอาชีพเลี้ยงสัตว์และเพาะปลูกบ้างเล็กน้อย และชอบย้ายถิ่นที่อยู่โดยไปกันเป็นหมู่ ๆ ทั้งทางตะวันตก ทางใต้ และทางตะวันออก ชนพวกนี้มีขนบธรรมเนียม ภาษา และความเป็นไปเรื่องศาสนาของตนเอง และนำเอาความเชื่อเหล่านี้ไปในดินแดนนั้น ๆ ด้วย ชนเหล่านี้บางหมู่ได้บุกรุกเข้าไปในทวีปยุโรป และได้กลายเป็นบรรพบุรุษของพวกกรีก ละติน เกลต์ และคิวตอน บางหมู่ได้เข้าไปอาศัยอยู่ในแอนาทอลีเชีย บางหมู่คงอยู่ในดินเคิม และเป็นบรรพบุรุษของชาวบอลติกและสลาฟ ในบรรดาคนพวกนี้มีกลุ่มหนึ่งที่เรียกตนเองว่า อารยะหรืออารยัน (Aryan) พวกนี้ได้อพยพลงทางใต้ไปยังเทือกเขาคอเคซัส และที่ราบสูงอิหร่าน^๑ และต่อมาภายหลังได้แตกออกเป็นสองกลุ่ม กลุ่มหนึ่งยกลงไปอยู่ในดินแดนอิหร่าน อีกกลุ่มหนึ่งเดินทางต่อมาทางตะวันออกผ่านอาฟกานิสถานไปทางบัคเตรีย และไปตั้งหลักแหล่งในบริเวณลุ่มน้ำสินธุในประเทศอินเดีย กลุ่มที่ไปอยู่ในอิหร่านเรียกตัวเองว่า เอรีน ดินแดนที่ชนกลุ่มนี้ปกครองจึงมีชื่อว่า อิหร่าน ส่วนกลุ่มที่ลงไปทางลุ่มน้ำสินธุก็คือ บรรพบุรุษของชาวอินเดียในปัจจุบัน^๒

^๑A.L. Basham, The Wonder That Was India (Delhi : Rupa & Co., 1975), p. 30.

^๒เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน (พระนคร : คลังวิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๗๑.

คำว่า อารยะ และ เอรีน นี้ ปรากฏในรูปสันสกฤตปัจจุบันว่า อารย และ
 รูปบาลีว่า อริย ชาวเอรีนซึ่งต่อมากลายเป็นคำว่าอิหร่าน มีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า
 เปอร์เซีย คำว่าเปอร์เซียนั้นมาจากภาษากรีกที่เรียกชาวอิหร่าน และเรียกชื่อนคร-
 หลวงของประเทศอิหร่านว่า Persepolis (นครแห่งชาวปาร์ซี) และในที่สุดก็กลายเป็นชื่อประเทศเปอร์เซียไป ชาวอิหร่านเรียกล่าน้ำสินธุว่า ฮินดู และหมายถึงกลุ่มชน
 ทั้งหมดที่อาศัยอยู่ในดินแดนนั้นด้วย และต่อมากว่า ฮินดู ให้ความหมายคลุมไปถึงความ
 เชื่อของชนกลุ่มนี้ ตลอดจนเป็นชื่อของชนกลุ่มนี้ด้วย

ชาวกรีกเรียกดินแดนในบริเวณล่าน้ำสินธุว่า ฮินดิกา (Ἰνδική) และต่อมา
 เสียงเพี้ยนไปเป็น อินดิกา (INDICA) และกลายมาเป็นอินเดียในปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ของคัมภีร์อเวสตะและคัมภีร์พระเวท

อเวสตะเป็นคัมภีร์ที่ศักดิ์สิทธิ์ของชาวเปอร์เซียโบราณ^๒ เมื่อประเทศเปอร์เซียตกอยู่ในอำนาจของมุสลิม ประชาชนชาวเปอร์เซียจึงเปลี่ยนเป็นมุสลิมโดยลำดับ ส่วนพวกที่ยังมั่นอยู่ในลัทธิเคิมต้องหนีภัยไปอาศัยอยู่ในประเทศอินเดียปะปนอยู่กับชนต่างชาติและลัทธิ ภาษาและลัทธิเคิมของตนก็เลือนไปที่ละน้อย หากยังรักษาคัมภีร์ของเก่าในลัทธิสืบไว้ได้บางคัมภีร์ ลัทธิของตนจึงไม่สูญ การสวดมนต์ภาวนายังคงสวดกันอยู่เป็นภาษาอเวสตะอันเป็นภาษาเดิม^๓ ศาสตราจารย์เป็นเจ้าของคำสอนในคัมภีร์อเวสตะเป็นชาวเปอร์เซียเดิมชื่อ ซาราซุสตรา (โซโรอัสเตอร์)^๔ คำสั่งสอนของท่านที่ตกมาถึงปัจจุบันนั้น

^๑ A.L. Basham, The Wonder That Was India, p. 29.

^๒ S.B.E. Vol. IV : The Zend - Avesta. Part I, p. xi.

^๓ เสรีบุรโกเศศ - นาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน, หน้า ๔๘ - ๕๐.

^๔ Zarathustra และมักเขียนเป็นภาษาอังกฤษว่า Zoroaster.

ไม่สมบูรณ์นัก แต่ก็มีเนื้อหาติดต่อกันและไต่ร่วรวมจนเอาไว้อย่างหนึ่งเป็นที่แน่นอน เมื่อ
 ชาราฐุสตราสิ้นชีวิตไปแล้วราวหนึ่งพันปี คำสั่งสอนเหล่านั้นถือเป็นตัวคัมภีร์ เรียกว่า
 อเวสตะ หรือ เซ็นด์ - อเวสตะ^๑ เรื่องราวในคัมภีร์อเวสตะให้ความรู้ทางคาน
 ประวัติศาสตร์และคานเทววิทยาของชาวเปอร์เซียโบราณในประเทศอิหร่าน การศึกษา
 เปรียบเทียบเรื่องราวทางศาสนาของชาวเปอร์เซียจากคัมภีร์อเวสตะกับชาวอินเดียจาก
 คัมภีร์พระเวทให้ความรู้เกี่ยวกับความเชื่อของชาวอารยันที่ผสมผสานกันกับความเชื่อของ
 ชาวเซมิติก และทำให้ทราบถึงรายละเอียดบางประการของความเชื่อดั้งเดิมของชาว
 อารยันเองด้วย^๒ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบคัมภีร์อเวสตะของชาวเปอร์เซียกับคัมภีร์
 พระเวทของชาวอินเดีย จะเห็นได้ว่า ภาษาที่ปรากฏในคัมภีร์ทั้งสองเป็นภาษาที่เก่ามาก
 ลักษณะ จุกประสงค์ เนื้อหา และรูปแบบคำประพันธ์ของคัมภีร์ทั้งสองก็คล้ายกัน^๓ จนอาจ
 สรุปได้ว่า เมื่อประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล ชาวอินเดียซึ่งยังเรียกตนเองว่า
 อารยัน เพิ่งจะแยกจากชาวอิหร่านและโคอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ทางภาคตะวันตก
 เฉียงเหนือของประเทศอินเดีย เข้าใจว่าในระยะที่ชาวอารยันเหล่านี้เดินทางเข้ามา
 สู่อินเดีย พวกเขาได้เริ่มประพันธ์บทสวดสรรเสริญเทพเจ้าขึ้น และต่อมาก็ไต่ร่วรวม
 ขึ้นเป็นคัมภีร์พระเวท

^๑ เสฐียรโกเศศ - นาคะประทีป, ลัทธิของเพื่อน, หน้า ๔๗.

^๒ S.B.E. Vol. IV : The Zend - Avesta, Part I, p. xii.

^๓ Arthur Berriedale Keith, The Religion And Philosophy of the Veda and Upanishads, Part I. (Delhi : Motilal Banarsidass, 1970), p. 31.

^๔ Arthur Anthony Macdonell, A History of Sanskrit Literature (Delhi : Motilal Banarsidass, 1971), p. 10.

แม้ว่าในสมัยต่อมาชาวเอรันในอิหร่านและชาวอารยันในอินเดียจะอยู่ห่างไกลกัน ความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าในคัมภีร์เวสตะ และคัมภีร์พระเวทก็ยังคงมีลักษณะคล้ายกันอยู่หลายประการ ทั้งทางด้านชื่อและหน้าที่ของเทพเจ้า เช่น Mithra, Verethraghna, Haoma, Vivanhvant ฯลฯ ในคัมภีร์เวสตะซึ่งอาจเทียบได้กับ Mitra, Vrtrahan, Soma, Vivasvant ฯลฯ ในคัมภีร์พระเวท^๑

นอกจากนี้ยังมีความคล้ายคลึงที่น่าสนใจเกี่ยวกับเรื่องของพระยม โอรสของวิวัสวัตหรือวิวัสวัตน์ ผู้เป็นมนุษย์คนแรกที่เกิด และเป็นผู้อุปการะสวรรค์ตามคัมภีร์พระเวทกับยิมะ (Yima) โอรสของวิวันหวัณต์ ในคัมภีร์เวสตะอีกด้วย^๒

พระยมในคัมภีร์เวสตะ

พี่น้องฝาแฝดของพระยมที่ปรากฏในคัมภีร์เวสตะคือ ยิมะ โอรสของวิวันหวัณต์ เรื่องราวของยิมะในคัมภีร์เวสตะแบ่งออกได้เป็น ๒ ตอน

ตอนแรก กล่าวถึงพระเจ้าสูงสุดคือ อหุระมาสดา (Ahura mazda) ขอให้ยิมะรับเอาคำสั่งสอน (law) ของพระองค์ไปเผยแพร่แก่มนุษย์ แต่ยิมะปฏิเสธ พระองค์จึงสั่งให้ยิมะเป็นผู้คุมครองและทำนุบำรุงสัตว์โลกทั้งหลายให้เจริญรุ่งเรือง ยิมะได้กระทำตามแต่อหุระมาสดาสั่ง และได้กำจัดความตายและความเจ็บให้หมดสิ้นไป และเมื่อโลกแคบลงเนื่องจากมีพลเมืองเพิ่มมากขึ้น ยิมะก็ได้ขยายโลกให้ใหญ่ขึ้นอีกถึงสามครั้ง

ตอนที่สอง เมื่อใกล้จะถึงฤดูหนาวที่หนาวจัด เนื่องจากภัยธรรมชาติจะทำลายสิ่งที่มีชีวิตทุกอย่างให้หมดสิ้นไป ยิมะก็ได้รับคำแนะนำจากอหุระมาสดา ให้สร้างที่อยู่

^๑ Arthur Berriedale Keith, The Religion And Philosophy of The Veda And Upanishads, Part I. p. 34.

^๒ Ibid.

พิเศษเรียกว่า วระ (Vara) เพื่อเป็นที่เก็บเรื่องชีวิต (พันธู์) ของมนุษย์ สัตว์ และพืช
ทุกชนิดให้ได้อย่าอย่างมีความสุขโดยเคารพกฎของยิมะ^๑

เรื่องราวของยิมะในคัมภีร์เวสตะนั้น ตอนแรกกล่าวถึงยิมะในฐานะเป็น
มนุษย์คนแรกและเป็นนักศรัทธาองค์แรก เป็นผู้สร้างอารยธรรม ส่วนเรื่องราวตอนที่สอง
นั้น รวมเอาเทพนิยายของยิมะในฐานะที่เป็นมนุษย์คนแรกที่ตาย และฐานะเทพเจ้า
ปกครองคนที่ตายไปแล้วในอาณาจักรที่สุขสำราญ และเทพนิยายปรัมปราเกี่ยวกับเรื่อง
การสิ้นสุดของโลก กล่าวคือ โลกจะมีอายุยาวนานถึง ๑๒,๐๐๐ ปี แล้วจะมีฤดูหนาวที่มี
ความหนาวเย็นผิดปกติมาทำลายล้างอารยธรรมและชีวิตทุกชีวิตในโลก หลังจากนั้นจะ
เป็นฤดูใบไม้ผลิขึ้นวันใหม่ เมื่อนั้นคนที่อยู่บนสวรรค์ก็จะไ้กลับมายังโลกมนุษย์ และมี
ชีวิตอยู่อย่างมีความสุข เช่นเดียวกับในอาณาจักรของยิมะในสวรรค์^๒

คัมภีร์เวสตะไม้ไ้กล่าวถึงน้องสาวคู่แฝดของยิมะ วรรณคดีสมัยต่อมาจึง
กล่าวว่า ยิเมห์ (Yimeh) เป็นน้องสาวคู่แฝดของยิมะ ยิมะและยิเมห์เป็นบรรพบุรุษ
คู่แรกของมนุษย์^๓

พระยมในวรรณคดีสันสกฤตโดยทั่วไป

ไ้กล่าวมาแล้วว่าเรื่องราวของพระยมเป็นความเชื่อร่วมกันของชาวอิหร่าน
และชาวอินเดีย และไ้กล่าวถึงเรื่องราวของยิมะทางอิหร่านเท่าที่ปรากฏในคัมภีร์เวสตะ

ศูนย์วิจัยทรัพยากร

^๑แนวความคิดคล้ายกับเรือ Ark ของ Noah ใน The Old Testament
ซึ่งเป็นที่อยู่พิเศษของสัตว์ที่ไ้รับเลือกให้มาค้ำรังพืชพันธุ์อยู่ต่อไป.

^๒S.B.E. Vol. IV : The Zend - Avesta, Part II, p. 276.

^๓A.A. Macdonell, The Vedic Mythology (Delhi : Indological
Book House, 1971), p. 172.

มาแล้ว จะกล่าวถึงเรื่องราวของพระยมทางอินเดียน ซึ่งเป็นจุดสำคัญของวิทยานิพนธ์
นี้ต่อไป ชื่อ ยม นี้มีกล่าวถึงในคัมภีร์ฤคเวท ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่เก่าแก่ที่สุดในบรรดา
วรรณคดีสันสกฤต จุดเริ่มต้นของคัมภีร์นี้เราไม่อาจกำหนดให้แน่นอนตายตัวได้ อาจจะ
อยู่ในระยะประมาณ ๑,๐๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล และคงจะปรากฏเป็นรูปอย่างที่มีอยู่ใน
ปัจจุบันนี้เมื่อประมาณ ๕๐๐ - ๓๐๐ ปี ก่อนพุทธกาล

คำว่า Yama มาจากชาตุยม (yam) ซึ่งมีความหมายพื้นฐานว่า หน่วงเหนี่ยว
บังคับ ช่ม ใส^๑ และเมื่อประกอบศัพท์เป็น Yama แล้วมีความหมายที่สำคัญดังนี้คือ

๑. มีความหมายว่า ปกครอง นำ ทั้งนี้เป็นความหมายในคัมภีร์ฤคเวท
บางตอนเท่านั้น^๒

๒. มีความหมายว่า แผลง ทุ หรือ เป็นทุ และโดยเฉพาะหมายถึง แผลงคูแรก
คือ Yama กับ Yami Yama จึงแปลว่า ลูกแผลง^๓

๓. มีความหมายว่า บังเหียนที่ไซควบคุมบังคับมา การช่ม การบังคับ การ
ช่มตนเอง กฎ ระเบียบ และข้อบังคับที่สำคัญที่ควรปฏิบัติ เนื่องจากในสมัยหลัง
พระยมกลายเป็นเทพเจ้าแห่งความตาย

ในบรรดาเทพที่มีบทสวดกล่าวสดุดีในคัมภีร์ฤคเวท ถ้าจะนับตามจำนวนบท
สวดมากน้อยแล้ว นักปราชญ์บางท่านแบ่งเทพเหล่านั้นออกเป็น ๕ กลุ่ม พระยมอยู่ใน

^๑Hermann Grassmann, Wörterbuch zum Rigveda (Harrassowitz, Wiesbaden, 1955), p. 29.

^๒A.A. Macdonell, The Vedic Mythology, p. 172.

^๓Hermann Grassmann, Wörterbuch zum Rigveda, p. 29.

^๔M.W. 845. 2.

กลุ่มที่ ๕^๑ คำว่า Yama ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวท ๕๘ ครั้ง^๒ แต่ในจำนวนนี้ที่หมายถึง พระยมในฐานะเป็นมนุษย์คนแรกที่เกิด หรือเป็นมนุษย์คนแรกที่ตายนั้นมีเพียง ๓ ครั้ง เป็นที่น่าสังเกตว่า เรื่องของพระยมเป็นเรื่องที่มีในระยะเวลาหลังของคัมภีร์ฤคเวท คือ ในมณฑลที่ ๑ และ มณฑลที่ ๑๐ ซึ่งเป็นส่วนที่ประพันธ์ขึ้นหลังสุด ยาสกะกล่าวถึงพระยม ในในชั้นฎกะว่า เทวะมี ๓ ประเภท คือ เทวะที่อยู่บนสวรรค์ ในบรรยากาศและบน ผิวดิน ชื่อขมนั้นมีกล่าวรวมอยู่ทั้งในประเภทที่อยู่บนฟ้าและประเภทที่อยู่ในบรรยากาศ^๓

กำเนิดของพระยมในคัมภีร์ฤคเวทนั้น กล่าวไว้ไม่ชัดเจนนัก เรื่องราวเกี่ยวกับ ผู้ให้กำเนิดของพระยมนั้นมีกล่าวไว้ในคัมภีร์ฤคเวทเป็น ๒ นัย นัยหนึ่งกล่าวว่า พระยม เป็นโอรสของวิวิสวัต เทพแห่งแสงสว่าง และนางสรณยู มีนายาวา ไววิสวตะ (Vaivasvata) ซึ่งแปลว่า ผู้สืบเชื้อสายมาจากวิวิสวัต ถึงความว่า

...ข้าแต่พระยม ขอพระองค์จงมาพร้อมควยพระอังคีรส ผู้ควรรูปขำ ขอ
พระองค์จงเปลिकเพลินควยลูก ๆ ของวิรุปะ (Virūpa) ณ ที่นี้ ข้าพเจ้า
ขออยู่เชิญวิวิสวัตผู้เป็นบิดาของพระองค์ ขอจงนั่งบนทญาคักคัสสิทธีเบื้อง-
หน้าเครื่องสังเวชนี...^๔

^๑ A.A. Macdonell, The Vedic Mythology, p. 20.

^๒ นับจากที่ปรากฏใน Grassmann : Wörterbuch zum Riveda,
p. 1096 - 1097.

^๓ A.A. Macdonell, The Vedic Mythology, p. 19.

^๔ RV. 10.14.5.

Angirobhirā gahiyajñiyebhiryama vairuparaha madayasva /
vivasvantam huve yah pitā te'sminyasjñe bahivyā

niṣadya //

... ขอนอบน้อมแด่พระยมผู้เป็นราชา ผู้ทองเทียวไปตามพื้นที่สูงสุด ผู้แสวงหา และแสดงหนทางแก่ชนทั้งหลาย ผู้สืบเชื้อสายมาแต่วิวิสวัค ผู้เป็นที่พึ่งของชนทั้งหลาย คอยเครื่องบูชา...

ข้อความที่กล่าวถึงนางสรณียูว่าเป็นธิดาของทวัษฏ (Tvastṛ) เป็นชายาของวิวิสวัค และเป็นมารดาของพระยม มีว่า

... ทวัษฏถูกระงำพิธีแต่งงานให้แกธิดา ชาวว่า ทวัษฏ กำลังกระทำพิธีแต่งงานให้แกธิดานี้แล้วสะพัดไปตลอดโลกทั้งปวง มารดาของพระยม ผู้เป็นชายาของวิวิสวัคผู้เป็นใหญ่ หายไปเมื่อถูกนำไปสู่ที่อยู่ของนาง...^๒

อีกนัยหนึ่งกล่าวว่า พระยมเป็นลูกของคนธรรพ์ (Gandharva) และเทวีแห่งน้ำ (Apyā Yosā) จึงปรากฏข้อความในบทสนทนาของพระยมและยมี ผู้เป็นน้องสาวฝาแฝดในคัมภีร์ฤคเวทตอนหนึ่งว่า

^๑ RV. 10.14.1.

reyivāmsa pravato maturanu bahubhyah panthāmanupaspaśānam/
vaivasvatam saṅgamanam janānām yamam rājānam huviṣā
duvasya //

นอกจากนี้ยังมีข้อความในฤคเวทอีกหลายตอนที่กล่าวถึง วิวิสวัค และพระยม แต่ใจความไม่มีอะไรมากขึ้นเป็นพิเศษจาก RV. 10. 21.5, 58.1, 60.10, 113.8, 164.2.

^๒ RV. 10.17.1.

tvastā duhitre buhatam kṛnotodam viśvam bhuvanam sameti/
yamasya mātā payuhyamānā maho jayā vivasvato nanāśa //

...เราจะกระทำสิ่งที่เราไม่เคยกระทำมาก่อนหรือ เราผู้กล่าวความจริง จะกล่าวคำไม่จริงแน่แท้ คนธรรมดาและเทวีแห่งนั้นเป็นผู้ให้กำเนิดของเรา เป็นญาติพี่น้องของพวกเราอย่างสูงสุด...”

กริฟฟิธ (Griffith) และปราชญ์ทางสันสกฤตบางคนให้ความเห็นว่า คนธรรมดาในที่นี้คือ วิวัสวัต และเทวีแห่งน้ำในที่นี้ก็คือ นางสรวิญญ^๒

คัมภีร์มหาภารตะ กล่าวคล้ายกันว่า พระยมเป็นโอรสของวิวัสวัต^๓ เทพแห่งแสงสว่าง ผู้เป็นสวามีของนางสัจญญา แต่ไม่มีข้อความตอนใดกล่าวว่ นางสัจญญาเป็น มารดาของพระยม มหาภารตะกล่าวถึงมารดาของพระยมว่ามีลักษณะที่น่ากลัว^๔

วิษณุปุราณะ กล่าวว่า พระยมสืบเชื้อสายมาจากมหาวิษณุ ตามลำดับดังนี้คือ

- ๑) มหาวิษณุ
- ๒) พรหมา
- ๓) มรีจิ (Marīci)
- ๔) กัสยป (Kāśyapa)
- ๕) สุริยะ หรือวิวัสวัต
- ๖) ยม

006514

^๑ RV. 10.10.4.

na yatputrā cakrmā kaddha nanamṛtā vadanto anṛtam rapema/
gandharvā srapsvapyā ca yoṣo sā no nābhiḥ paramam jāmi

tannau //

^๒ Griffith : RV. Footnote, p. 535.

^๓ S. Sorrensen, An Index to the Names in Mahābhārata

(Delhi : Motilal Banarsidass, 1969), p. 766.

^๔ Mbh. B. 9.17.43.

พระสุรยะได้อภิเษกกับนางสัณฺฑยาธิดาของพระวิศวกรรม มีโอรสและธิดาคือ พระมนู (ไววัสวัต) พระยม และยมี ครั้งหนึ่งนางสัณฺฑยาไม่สามารถทนรัศมีของพระสุรยะได้ นางจึงให้นางกำนัลชื่อ ฉายา (Chāyā) คอยรับใช้พระสุรยะ แล้วนางเองก็แอบหนีไปฆ่าเพ็ญตะบะในป่า ด้วยความหลงผิดคิดว่านางฉายาคือนางสัณฺฑยา พระสุรยะจึงมีโอรสกับนางฉายา ๓ องค์ คือ พระเสาร์ มนุ (Sāvarni)^๑ และตปตี (Tapatī) ครั้งหนึ่งนางฉายาได้สาปแช่งพระยมเนื่องจากความคื้อนของพระองค์ ด้วยเหตุนี้พระสุรยะและพระยมจึงรู้ว่านางนั้นมีใจนางสัณฺฑยา ต่อมาพระสุรยะก็มีโอรสกับนางสัณฺฑยาอีก คือ อัสวินเทพฤๅณ และเรวันตะ (Revanta)^๒

ชายาของพระยมในคัมภีร์ฤๅคเวท^๓ และอดรพเวท^๔ น่าจะได้แก่ ยมี ส่วนคัมภีร์มหาภารตะกล่าวว่า พระยมมีชายาชื่อ ฐุมอรุณา (Dhūmornā)^๕ นอกจากนี้ยังกล่าวว่าพระธรรมะหรือธรรมราชา ซึ่งถือว่าเป็นฉายาหนึ่งของพระยม^๖ นั้นมีชายา ๑๐ คน คือ

- ๑) นางกัรติ (ชื่อเสียง)
- ๒) นางลักษมี (โชค)
- ๓) นางชฤๅติ (ความพอใจ)
- ๔) นางเมธา (ความฉลาดรอบรู้)
- ๕) นางบุษฎิ (ความเจริญ)

^๑คือมนูองค์ที่ ๔ เป็นน้องของมนูองค์ที่ ๗ คือ มนุ ไววัสวัต.

^๒H.H. Wilson, trans., The Vishnu Purāna III : 20 - 21.

^๓RV. 10.10.1 - 14.

^๔AV. 6.46.1 - 2.

^๕Mbh. B. 5.117.9.

^๖S. Sorrensen, An Index to the Names in Mahābhārata,

- ๖) นางศรัทธา (ความเชื่อ)
- ๗) นางกริยา (การกระทำ)
- ๘) นางพุทธิ (ปัญญาหยั่งรู้)
- ๙) นางลัษซา (ความอาย)
- ๑๐) นางมตี° (ความจำ)

วิष्ณุปุราณะกล่าวถึงชื่อยาของพระธรรมะหรือพระยม มีจำนวนและชื่อต่างกับในมหาภารตะเล็กน้อย กล่าวคือ พระธรรมะไคยิกาพระทักษะประชาบดีและนางประสูติเป็นชื่อยา ๑๓ นาง มีนามต่าง ๆ กันดังนี้คือ

- ๑) นางศรัทธา (ความเชื่อ)
- ๒) นางลักษมี (โชค)
- ๓) นางชุกติ (ความพอใจ)
- ๔) นางคุษฎิ (ความสิ้นโทษ)
- ๕) นางบุษฎิ (ความเจริญ)
- ๖) นางเมธา (ความฉลาดรอบรู้)
- ๗) นางกริยา (การกระทำ)
- ๘) นางพุทธิ (ปัญญาหยั่งรู้)
- ๙) นางลัษซา (ความอาย)
- ๑๐) นางวปุส (ร่างกาย)

° Mbh. 1.60. 13 - 14.

nāmato dharmapatnyastāḥ kirtyamānā nibodha me /
 kīrtīlakṣmīrdhṛtīrmedhā puṣṭiḥ śraddhā kriyā tathā //
 buddhirlajjā matiścāiva patnyo dharmasya tā daśā /

- ๑๑) นางศานติ (ความสงบ)
- ๑๒) นางสีหิ (ความสำเร็จ)
- ๑๓) นางกีรติ (ชื่อเสียง)

นอกจากนี้ ภาควคปุราณะ^๒ และอัคนิปุราณะ^๓ ยังกล่าวถึงชื่อยาของพระธรรมะ หรือพระยม ไว้มากมายถึง พระธรรมะได้ธิดาพระทักษะเป็นชื่อยา ๑๐ คน คือ

- ๑) นางภานุ (Bhānu)
- ๒) นางลัมปา (Lambā)
- ๓) นางกุกุ (Kakubh)
- ๔) นางชามี (Jāmi) อัคนิปุราณะวางนางยมี (Yamī)
- ๕) นางวิศวา (Visvā)
- ๖) นางสาวยา (Sādhyā)
- ๗) นางมรุทวตี (Marutvatī)
- ๘) นางวาสุ (Vasu)
- ๙) นางมูหุรตา (Muhūrtā)
- ๑๐) นางสังกัลปา (Saṅkalpā)

ฮอปกินส์ ได้ว่า ในสมัยหลังสมัยปุราณะ พระยมมีชื่อยาหลายคน ได้แก่

- ๑) นางเหมมาลา
- ๒) นางสุคีลา

^๑ H.H. Wilson, trans., The Vishnu Purāna I : 109.

^๒ Ganesh Vasudeo Tagare, trans., The Bhāgavata Purāna

II : 809.

^๓ Menmatha Nath Dutt Shastri, trans., The Agni Purāna

I : 85.

๓) นางวิद्या^๑

วิลกินส์ กล่าวโดยอ้างภวิษยปุราณะว่า พระยมได้แต่งงานกับธิดาของพราหมณ์ชื่อ นางวิद्या นางเป็นหญิงที่มีความงามเป็นเลิศ พระยมจึงรักนางมาก และพานางมาอยู่ในยมปุระควัย^๒

คัมภีร์อรรถรพเวท กล่าวว่า ความหลับคือโอรสของพระยม มีนามว่า อรรุ (Araru) มารดาของอรรุผู้เป็นชายาของพระยมนั้นมีชื่อความตอนหนึ่งกล่าวว่า คือ นางวารุณานี (Varunānī) แต่อีกตอนหนึ่งกล่าวว่าคือน้องสาวของพระยมซึ่งคงจะหมายถึงนางยมี ดังความว่า

...ท่านมีใจความมีชีวิตอยู่ แต่ท่านก็มีใจความตาย ท่านก็คือเทพผู้เยาว์ (โอรส) ของเทวะ โอ ความหลับ วารุณานี คือมารดาของท่าน พระยมคือบิดาของท่าน ท่านมีชื่อว่า อรรุ

ข้าพเจ้าทั้งหลายรู้จักดิ้นกำเนิดของท่าน โอ ความหลับ ท่านเป็นโอรสของน้องสาวของเทวะ ท่านเป็นตัวแทนของพระยม ท่านคือผู้บันดาลจุดจบแห่งชีวิต ท่านคือความตาย ดังนั้นข้าพเจ้าทั้งหลายเข้าใจท่าน โอ ความหลับ โปรดคุ้มครองข้าพเจ้าทั้งหลายให้พ้นจากฝันร้ายควายเถิด...^๓

^๑ E. Washburn Hopkins, Epic Mythology (Delhi : Motilal Banarsidass, 1974), p. 116.

^๒ W.J. Wilkins, Hindu Mythology (Delhi : Delhi Book Store, 1969), p. 71.

^๓ AV. 6.46. 1 - 2.

yo na jīvo'si na mr̥to devānāmamṛtagarbho'si svapna /
varunānī te mātā yamaḥ pitāraranārmāsi //

vidma svapna janitram devajāmināni putrā'si yamasya
karanah /

antako'si mṛtyurasi tam tvā svapna tathā sa vidma
sa nah svapna duḥsvapnyāt pahi //

มหากาธะกล่าวว่า พระธรรมะ(พระยม)มีโอรสกับนางกุนตีมีเหลือของท้าว
 ปานทุ เพราะมนตร์ที่ฤๅษีหุรวาสีให้นางไว้ เพื่อใช้ขอให้นางมีโอรสกับเทพองค์ใดก็ได้
 นางปรารถนาจะได้โอรสที่จะทำหน้าที่เป็นกษัตริย์ที่ดี นางจึงรำลึกถึงพระธรรมะหรือ
 พระยม และมีโอรสกับพระธรรมะหรือพระยม นามว่า บุษิษฐิระ^๒

วิष्ณุปุราณะกล่าวว่า พระธรรมะหรือพระยมมีโอรสกับชายาทั้ง ๑๓ นางนั้น
 นางละ ๑ คน ดังนี้คือ

๑)	กาม	เกิดแต่นางศรัทธา
๒)	ทรรป	เกิดแต่นางลักษมี
๓)	นิยม	เกิดแต่นางชฤติ
๔)	สันโคษ	เกิดแต่นางศุษฎิ
๕)	โลภ	เกิดแต่นางปุษฎิ
๖)	ศรุต	เกิดแต่นางเมฆา
๗)	ทัณท์	เกิดแต่นางกริยา
๘)	โพธ	เกิดแต่นางพุทธิ
๙)	วินัย	เกิดแต่นางลัชชา
๑๐)	พยัพสาย	เกิดแต่นางวมุส
๑๑)	เกษม	เกิดแต่นางศานติ
๑๒)	สุข	เกิดแต่นางสิทธิ
๑๓)	ยศ	เกิดแต่นางกิริตี ^๓

^๑ Mbh. 1.113. 45.

^๒ Mbh. 1.113. 46 - 47.

^๓ H.H. Wilson trans., Vishnu Purāna, Vol. I, p. 110 - 111.

นอกจากนี้วิษณุปุราณะว่า พระยมมีธิดาคณโฑชื่อ สุนิธา (Sunithā) ซึ่งต่อมา
ไต่อกีเชกกับอังคะ (Anga) และมีโอรสเป็นกษัตริย์ที่มีชื่อเสียง พระนามว่า พระเจ้า
เวนะ (Vena)

ภากวคปุราณะ^๒ และ อัคนิปุราณะ^๓ กล่าวว่า พระยมมีโอรสกับธิดาพระทักษะ
ทั้ง ๑๐ คน มีนามต่าง ๆ กันดังนี้คือ

- ๑) เทววรรษภ เกิดแต่นางภาณู
- ๒) วิทโยต เกิดแต่นางลัมพา
- ๓) สังกฎ เกิดแต่นางกฤก
- ๔) สวรรค์ เกิดแต่นางชามี อัคนิปุราณะ กล่าวว่าโอรสที่เกิดแต่นางยมี ชื่อ นาควิถิ
- ๕) วิศเวเทวัส เกิดแต่นางวิศวา
- ๖) หนูเทพสาชยา เกิดแต่นางสาชยา
- ๗) มรุตและชญันตะ เกิดแต่นางมรุตวตี
- ๘) เมาทูรติกะ เกิดแต่นางมูทรา
- ๙) สังกัลปะ เกิดแต่นางสังกัลปา
- ๑๐) ไทรม ปราน ฐรุวะ อรกะ อัคนิ โทษ วสุ และ วิภาวสุ
เกิดแต่นางวสุ

^๑ Ibid : 179 - 180.

^๒ Ganesh Vasudeo Tagare, trans., The Bhāgavata Purāṇa
II : 809 - 810.

^๓ Manmatha Nath Dutt Shastri, trans., The Agni Purāṇa
I : 85.

คัมภีร์พระเวทไม่กล่าวถึงรูปลักษณะและอุปนิสัยของพระยม แต่เนื่องจากพระยมมีความเกี่ยวโยงอย่างใกล้ชิดกับความตาย (mṛtyu) และในคัมภีร์ฤคเวทมีการกล่าวถึงโชครวนที่พระองค์ใช้ตามขอเท้าของสัตว์อื่น^๑ ตั้งแต่นั้นมาพระยมเริ่มมีความน่ากลัว และเป็นจุดเริ่มต้นให้วรรณคดีสมัยหลังกล่าวถึงรูปร่างลักษณะของพระยมต่าง ๆ กันไป และส่วนมากเป็นลักษณะที่น่ากลัวต่าง ๆ ดังนี้

พระยมมีรูปร่างน่ากลัว ร่างกายใหญ่โต ผิวคล้ำ เนตรแดงมีรัศมีเหมือนดวงอาทิตย์ เครื่องทรงสี่เหลี่ยม ทรงมงกุฎ^๒

ดาวสัน (J. Dowson) กล่าวว่า พระยมมีผิวกายสีเขียว และมีเครื่องทรงสี่แฉก^๓

เอ็ดเวิร์ด มัวร์ (Edward Moor) ว่า พระยมมีผิวกายเป็นสีน้ำเงินเข้ม มีรูปลักษณะและผิวกายเปลี่ยนไปได้หลายลักษณะและหลายสี กล่าวคือ ผู้ตายที่ประกอบแต่กรรมดี จะได้เห็นพระองค์ในลักษณะของธรรมราชา เทพผู้ประเสริฐ อ่อนโยน และเปี่ยมด้วยเมตตา แต่ผู้ตายที่ประกอบแต่กรรมชั่ว จะได้เห็นพระองค์ในลักษณะของพระยม เทพผู้น่าสยดสยอง มีร่างใหญ่ และมีฟันใหญ่^๔

^๑ RV. 10.97.16.

^๒ Mbh. 3.281.8.

^๓ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature (London: Trübner & Co., 1879), p. 374.

^๔ Edward Moor, The Hindu Pantheon (Delhi: Indological Book House, 1968), p. 304.

คัมภีร์พระเวทสมัยหลัง ๆ มีการกล่าวถึงพาหนะของพระยมว่า พระยมมีม้าเป็นพาหนะ ม้าของพระยมมีคาสีทองและมีขาเหล็ก^๑

ฮอปกินส์^๒ (E.W. Hopkins) และ คาวสัน^๓ กล่าวว่า พระยมมีกระบือเป็นพาหนะ แต่บางครั้งพระองค์ก็ได้ใช้พาหนะใด ๆ เช่น ในคัมภีร์มหาภารตะตอนที่พระองค์ไปรับวิญญาณพระสตีชวาน พระองค์ดำเนินไปเอง^๔

ปกติพระยมจะถืออาวุธ ๒ ชนิด คือ ดหา ซึ่งเป็นอาวุธที่มีน้ำหนักมากและมีอำนาจร้ายแรง เทพเจ้าก็ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายก็ เมื่อถูกพระยมตีด้วยคทา^๕ นี้จะไม่มีชีวิตรอดอยู่ได้โดยแม้ชั่วขณะเดียว^๖ และ บ่วง ซึ่งใช้คล้องวิญญาณของผู้ตายนำไปสู่ยมโลก^๗ และมีฆูซึ่งเคยให้กรบฝ่ายธรรมะไซ่ปราบปรามฝ่ายอธรรม^๘

คัมภีร์ฤคเวทเริ่มกล่าวถึงที่อยู่ของพระยมตั้งแต่เมื่อพระยมตายแล้ว พระองค์ไปมีที่อยู่ในสวรรค์ส่วนหนึ่ง คือ

...สวรรค์มี ๓ ส่วน สองส่วนเป็นของสวิตฤ อีกส่วนหนึ่งเป็นของพระยม และเป็นที่อยู่ของวีรบุรุษ มั่นคงและเป็นอมตะ ผู้ใคร่รู้จักสถานที่นี่ ขอจงไทเขาอยู่และเปิดเขยคินแดนแห่งนี้เถิด...

^๑ TA. 6.5.2.

^๒ E. Washburn Hopkins, Epic Mythology, p. 116.

^๓ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๔ Mbh. 3.281.18.

^๕ R. 7.22.43.

^๖ Mbh. 3.281.13.

^๗ E. Washburn Hopkins, Epic Mythology, p. 112.

^๘ RV. 1.35.6.

tinso dhyāvah saviturdvā upasyām ekā yamasya bhuvane
virāsād / ānīm na rathyamamrtādhi tasyuriḥ brevītu ya u tacciketata//

...ขอใ้โปรดบันดาลให้ข้าพเจ้าใ้ค้เป็นอมตะในอาณาจักรที่ประทับแห่ง
โอรสของราชาวิสุวัต ในแดนอันเป็นเทวาลัยอันเรณลับแห่งสวรรค์ ใน
แดนที่มีน่านน้ำใหม่และสดชื่น ข้าแต่สินธุที โปรดไหลเด็กเพื่อพระอินทร์
ผู้เป็นเทวราชา...

สวรรค์อันเป็นที่อยู่ของพระยมนั้นเป็นเทพนิมิตที่สุขสบายและรื่นรมย์ ล้อมรอบ
ด้วยเสียงดนตรีขับกล่อมและเสียงขลุ่ย ดังนี้

...ณ ที่แห่งนี้เป็นที่ประทับของพระยมน ซึ่งเรียกกันว่าวิมานของเทวะ
มีนักดนตรีทั้งหลายบรรเลงเสียงขลุ่ยเพื่อพระองค์ และมีผู้ขับร้องเพลง
สรรเสริญพระเกียรติของพระองค์ด้วย...

คัมภีร์ยชุรเวท^๓ และอถรรพเวท^๔ กล่าวว่า พระยมนเป็นเทพแห่งบรรพบุรุษ
หรือบิดา มีอาณาจักรอยู่ทางทิศใต้

ในวรรณคดีสันสกฤตสมัยหลัง คือ ในคัมภีร์มหาภารตะ รามายณะ และ
ปุราณะต่าง ๆ เมืองอันเป็นที่อยู่ของพระยมนมีชื่อเรียกต่าง ๆ กันไป เช่น ยมโลก^๕

^๑ RV. 9.113.8.

yattānukāmaṃ caranam trināke tridive dives /
lokā yatta jyotismantastatta māmanṛtam kṛmdhīdrāyemdo
yari sarava //

^๒ RV. 10.135.7.

idam yamasya sādānam devamānam yaducyate /
iyamasya dhamyate nalīrayam girbhis parisṛkṛtas //

^๓ YV. Vol. 5.10.1.

^๔ AV. 12.3.8.

^๕ Mbh. B. 7.84.28.

ยมสาทนะ^๑ ยมปุระ^๒ ยมปุรี^๓ เปตรราชปุระ^๔ เปรคโลก^๕ ปรโลก^๖ ธรรมราช-
นิเวศน์^๗ สังขมณี^๘ ปิตฤโลก^๙ เป็นต้น

มีการกล่าวถึงที่อยู่ของพระยมโดยมีรายละเอียดแตกต่างกันไป ยากแก่การ
อธิบายให้ชัดเจนแน่นอน จะเห็นได้จากความเห็นและคำอธิบายของปราชญ์ทางสันสกฤต
บางท่าน เช่น

ฮอปกินส์ กล่าวว่ามีความยุ่งเหยิงระหว่างที่อยู่ของพระยมในสวรรค์ที่เรียกว่า
แดนปิตฤ และที่อยู่เบื้องล่างของภูตผี (นรก)^{๑๐} และไม่มีความแตกต่างระหว่างที่อยู่ของ
พระยมผู้เป็นกษัตริย์แห่งความยุติธรรมและนรก^{๑๑} ที่อยู่หรือราชธานีของพระยมหรือที่

^๑ Mbh. B. 2.77.18.

^๒ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Myghology
and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๓ Vettam Mani, Purānic Encyclopaedia (Delhi:Motilal
Banarsidass, 1975), p. 367.

^๔ Mbh. B. 1.67.122.

^๕ Mbh. B. 6.79.60.

^๖ Mbh. B. 4.16.51.

^๗ Mbh. B. 3.240.30.

^๘ S. Sorrensen, An Index to the Names in Mahabharata, p.769.

^๙ Vettam Mani, Purānic Encyclopaedia, p. 368.

^{๑๐} E. Washburn Hopkins, Epic Mythology, p. 108.

^{๑๑} Ibid., p. 108.

เรียกว่า ยมราชธานีนั้น อยู่ในความมืดสุดของโลกทางทิศใต้^๑ อยู่ต่ำกว่าโลกมนุษย์^๒ และอยู่ห่างจากโลกมนุษย์ ๘๖,๐๐๐ โยชน์^๓ ลักษณะของทางที่จะไปสู่ราชธานีของพระยม และลักษณะของยมราชธานีนั้นน่าสยองกลัว อยู่ในป่าลึก ต้นไม้ไม่มีร่มเงา คนที่ต้องเดินทาง ไปจะไม่มีน้ำดื่ม ไม่มีที่จะพักพิง พระยมจะสั่งให้ผู้สื่อสารของพระองค์ลากคนตายทั้งชาย หญิงและสัตว์ต่าง ๆ ไปตามทางทุรกันดารนั้น ๆ แต่ส่วนคนที่โอบอ้อมอารีและนักพรตจะ ได้รับการยกเว้น พวกที่เคยทำกุศลด้วยการถวายตะเกียงทางที่ไปก็จะสว่างไสว ผู้ที่ เคยบำเพ็ญพรตด้วยการอดอาหาร เมื่อตายแล้วก็มีห่านและนกยูงเป็นพาหนะนำไป มีแม่น้ำชื่อ पुष्पोदका (Puspodakā) น้ำจะมีรสเหมือนน้ำหนองสำหรับผู้ที่ทำชั่ว น้ำจะมี รสหวานสำหรับผู้ที่ให้ทานด้วยน้ำ นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำชื่อแม่น้ำมหาไวศรณี อยู่ในใกล้เมือง ของพระยม เป็นแม่น้ำที่น้ำกล้ว น้ำในแม่น้ำร้อนจัด^๔ ไม่แน่นอนว่าไวศรณีอยู่ในอาณาจักร ของพระยมหรืออยู่ในหนทางที่จะไปสู่อาณาจักรนั้น มีลักษณะ ๒ ประการ คือ ศักดิ์สิทธิ์ เหมือนแม่น้ำมหาทานทีและเป็นแม่น้ำที่ไซทรมานคนชั่วในนรก

พระราชวังที่ศักดิ์สิทธิ์และใหญ่โตมโหฬารของพระยม มีชื่อเรียกว่า สังยมนะ^๕ หรือ สังยมณี^๖ เป็นที่อยู่ของคนตาย เป็นที่อยู่ที่รุ่งเรืองของนักรบ^๗ พระยม พระวรุณ

^๑ R. 4.41.45.

^๒ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๓ Mbh. B. 3.200.46.

^๔ Mbh. B. 3.200.40. f.

^๕ Mbh. B. 5.109.14.

^๖ Mbh. B. 3.163.9.

^๗ Mbh. B. 7.142.10.

^๘ Mbh. B. 13.102.14.

พระอินทร์ ท้าวฤเวระ อยู่ ณ ที่นั้นเพื่อต้อนรับวีรบุรุษสุรราชสำนัก^๑

ในราชสำนักของพระยมนั้นมีสภาใหญ่ซึ่งพระวิศวกรรมาเป็นผู้สร้าง มีบริเวณกว้างถึง ๑๐๐ โยชน์ โอโถงงความกว้างแสงอาทิตย์และมีทุกสิ่งทุกอย่างที่พึงปรารถนามีบรรดาราชาภี พรหมฤๅษีทั้งหลาย บรรดากษัตริย์จากหลายสกุลวงศ์เป็นจำนวนหลายร้อยหลายพันพระองค์ บรรดานักสิทธิ์และโยคีทั้งหลาย บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้วทั้งหลาย เหล่านี้ชุมนุมและทำการสักการะพระยมอยู่ในสภา ทุกคนแต่งกายสวยงามประดับประดา ร่างกายสวยงามอันมีค่าต่าง ๆ มีเหล่าคนธรรพ์และนางอัปสรทั้งหลายมาบรรเลงเพลงและพ้อนรำ สภาของพระยมเนืองแน่นด้วยบุคคลสำคัญทั้งหลายและมีบรรยากาศที่น่ารื่นรมย์ทุกประการ^๒

กาวสัน กล่าวว่ราชธานีของพระยมชื่อว่า ทักษิณาสาปติ มีจิตรรูปต์เป็นเจ้าหน้าที่ผู้จัดบันทึกกรรมดีและกรรมชั่วของบุคคลขณะที่ยังดำรงชีวิตอยู่ในโลกลงในบัญชีชื่อ อัครสันธธานี และหลังจากที่ได้รับคำพิพากษาอย่างยุติธรรมแล้ว วิญญาณของคนดีจะไปสู่แดนของบรรพบุรุษหรือแดนปิตฤ วิญญาณของคนชั่วจะไปลงนรกขุมใดขุมหนึ่งใน ๒๐ ขุม^๓ ตามความชั่วของตน หรืออาจจะเกิดเป็นอย่างอื่นในโลกนี้อีก^๔

^๑ Mbh. B. 7.83.27.

^๒ Kisari Mohan Ganguli, trans., The Mahābhārta of Krishna-Dwaipāyana Vyāsa, Vol. 2 (New Delhi : Munshiram Manoharlal, 1973), p. 18 - 20.

^๓ กาวสันกล่าวว่ นรกในคัมภีร์มหาภารตะมี ๒๐ ขุม.

^๔ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

คัมภีร์ปุราณะต่าง ๆ ได้บรรยายราชธานีของพระยม มีเนื้อความพิสดารไป
จากที่กล่าวในคัมภีร์มหาภารตะและรามายณะ ดังความที่ กาวสัน^๑ และ เวตตัม มณี^๒
(Vettam Mani) ได้รวบรวมไว้ว่า

ราชธานีของพระยมมีชื่อว่า ยมบุรี หรือ ยมปุระ หรือ กาลิจี (Kālicī)
อยู่ไกลออกไปจากโลกมนุษย์ ๑,๐๐๐ โยชน์ ที่กำแพงสี่คานนั้นมีประตูเข้าคานละ ๑ ประตู
คฤหาสน์ของจิตรคุปต์ตั้งอยู่ที่กำแพงคานหนึ่ง ป้อมปราการและกำแพงรอบเมืองนั้นทำด้วย
เหล็ก ในยมนบุรีมีถนน ๑๐๐ สาย ถนนทุกสายประดับประดาด้วยธงต่าง ๆ และพุระยา
มีคนกลุ่มหนึ่งอยู่ในบ้านของจิตรคุปต์ คนเหล่านั้นยุ่งอยู่กับการคำนวณช่วงชีวิตของสัตว์โลก
ทั้งหลาย และจับบัญชีความชั่วและความดีของสัตว์โลกเหล่านั้นด้วย ในบริเวณเมืองมี
คฤหาสน์ขรรมนเทียร ตั้งอยู่ทางคานใต้ของคฤหาสน์ของจิตรคุปต์ และไกล ๆ กันนั้นเป็น
ที่อยู่ของเชื้อโรคทุกชนิด เชื้อโรคแต่ละชนิดจะมีที่อยู่เป็นส่วนของตนเอง ที่ประทับของ
พระยมตั้งอยู่ห่างจากคฤหาสน์ของจิตรคุปต์ ๒๐ โยชน์ พระราชวังที่ประทับนั้นมีพื้นที่
กว้าง ๒๐๐ โยชน์ และสูง ๕๐ โยชน์ ใต้เสาดินเป็นฐานรองรับถึง ๑,๐๐๐ ต้น พระองค์
ประทับเหนือราชบัลลังก์แห่งการพิพากษาอันมีชื่อว่า วิจารภู (Vicāra-bhū) คานหนึ่ง
เป็นห้องพระโรงที่ประชุมสภาที่กว้างขวาง ณ ที่นี้เป็นที่ซึ่งผู้กระทำความดีในมนุษย์โลก
เมื่อตายแล้วจะได้มาอยู่ เขาเหล่านั้นจะมีชีวิตที่เป็นสุขสำราญชั่ววันรันคร

ศูนย์วิทยทรัพยากร

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๒ Vettam Mani, Purānic Encyclopaedia, p. 368.

นอกจากนี้ เวตคัม มณี ยังกล่าวถึงนรกว่า มีโลกแห่งหนึ่งชื่อว่า ปิตฤโลก อยู่ตรงกลางของโลกทั้งสาม อยู่ทางทิศใต้ อยู่ต่ำกว่าโลกมนุษย์ และอยู่นอกอตลโลก^๑ พระยมเป็นประมุขแห่งปิตฤโลก พระองค์ให้ความยุติธรรมแก่ทุกชีวิตที่ผู้สื่อสารของพระองค์ได้นำไปทีนั้นตามความดีและความชั่วที่เขาได้กระทำไว้ในขณะที่ เขายังมีชีวิตอยู่ในโลกมนุษย์ พระองค์มีอำนาจที่จะประเมินความดีและความชั่วของคนและกำหนดโทษานุโทษอันเหมาะสมแก่เขาเหล่านั้น โดยไม่เปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์หรือระเบียบแบบแผนของการลงโทษ พระยมธรรมจะส่งคนบาปทั้งหลายไปยังนรกขุมต่าง ๆ ตามประเภทและความสาหัสแห่งบาปของเขาเหล่านั้น^๒

บริวารของพระยมมีหลายประเภทและทำหน้าที่ต่าง ๆ กันดังนี้คือ

๑. สุนัข ๒ ตัว ทำหน้าที่ผู้สื่อสารของพระยม สุนัขทั้ง ๒ ตัวนี้มีลักษณะพิเศษคือ มี ๔ ตา จมูกกว้าง เป็นลายหรือจุดค่าง สีน้ำตาล เป็นลูกของสรมา (Saramā) มีหน้าที่เฝ้าทาง^๓ หรือสำรวจตรวจทาง^๔ คนตายถูกเร่งเร้าให้รีบผ่านสุนัขทั้งสองตัวเพื่อไปรวมกับบรรพบุรุษซึ่งร่าเริงอยู่กับพระยม ดังนี้

^๑พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชาธิบายในพระ-
ราชนิพนธ์เรื่องลิลิตนารายณ์สิบปางว่า อตล เป็นชื่อของบาดาลชั้นที่ ๑ ในจำนวนทั้งหมด
๗ ชั้น คือ ๑. อตล ๒. วิตล ๓. สุตล ๔. ตลาตล ๕. มหาตล ๖. รสาตล
๗. บาดาล มีชื่อรวมเรียกว่า บาดาล อยู่ในใต้โลกมนุษย์ลงไป และเป็นที่อยู่ของนาค แหตย์
ทานพ ยักษ์ และอสูรอื่น ๆ.

^๒Vettam Mani, Purānic Encyclopaedia, p. 368.

^๓RV. 10.14.11.

^๔AV. 18.2.12.

...ของจงวิ่งไปเถิด วิ่งให้เร็วไปกว่าสุนัข ๒ ตัว ที่เป็นลูกของสุรมา
 สุนัขที่มีลายเป็นจุมมี ๔ ตานั้น ขอให้จงวิ่งไปตามทางของเจ้าอย่างเป็น
 สุขเถิด ไปสู่มรรพบุรุษผู้มีใจกรุณาของเจ้า ผู้ซึ่งรับเรिंगอยู่กับพระยม ชา
 แตพระยม สุนัขทั้งสองของพระองค์ ผู้ทำหน้าที่เป็นยาม มี ๔ ตา คอย
 ดูแลคนมนุษย์และเผ่าทางนี้ ชาแตรพระองค์ ไปรุดผากฝังให้สุนัขทั้งสองให้
 ความอารักขาแก่เขาเถิด และขอให้บันดาลให้เขามีความรุ่งเรือง และ
 มีสุขภาพดี พุศของพระยมผู้ซึ่งทอง เทียวไปปะปนกับมวลมนุษย์นั้นมีสักย
 คล่า โมรจักอิม มีรูจุมกวาง ขอให้สุนัขเหล่านี้จงให้เราได้มีชีวิตอยู่
 เป็นสุขในโลกนี้เถิด ในวันนี้ เพื่อว่าเราจะโคมีโอกาสดูเห็นแสงสว่าง
 แห่งดวงอาทิตย์...”

หน้าที่ของสุนัขสองตัวนี้ก็คือ คอยสะกดยในหมู่คนที่ใกล้จะตาย และคอยเฝ้า
 ทางที่คนจะเข้าไปสู่อาณาจักรของพระยม^๒ แมกกอนแนลล์ กล่าวถึงความเห็นของปราชญ์
 ทางสันสกฤตอื่น ๆ เกี่ยวกับสุนัขของพระยม เช่น ความเห็นของ Aufrecht เกี่ยวกับ
 RV. 7.55.2 - 5 ว่าสุนัขของพระยมมีหน้าที่กันคนชั่วร้ายออกไป Bergaigne
 ให้ความเห็นว่าเป็นเพียงอีกรูปหนึ่งของพระยม (ไฟ) และยมี่

^๑RV. 10.14.10 - 12.

ati drava sārameyau svānau caturakṣau śabalau sādhunā
 pathā /

athā pitṛntsuvidatṛan upehi yamena ye sadhamādam
 madanti //

yau te svānau yama raksitārau caturakṣau pathirakṣau
 nṛcakṣasau /

tābhyāmenam pari dehi rājantsvasti cāsmā anamīvaṃ ca
 dhehi //

anu / urūnasāvasutrṛpā udumbalau yamasya dūtau carato janān

tāvasmabhyam drśaye sūryāya punardātā masumadyeha
 bhadram //

^๒RV. 7.55.2 - 5.

Bloomfield ก็คิดว่าสุนัขทั้งสองของพระยมคือพระอาทิตย์และพระจันทร์^๑ คัมภีร์
 อถรรพเวทกล่าวว่ พระยมมีสุนัข ๒ ตัว ตัวหนึ่งมีลักษณะเป็นลายหรือจุดค่าง (Śabala)
 และอีกตัวหนึ่งมีสีเข้ม (Śyāma)^๒ เอ็ดเวิร์ด มัวร์^๓ ว่าตัวแรกนั้นมีชื่ออีกชื่อหนึ่งว่า ตรีศิระ
 (Trisira) แปลว่ามี ๓ หัว และมีหลายฉายา ซึ่งมีความหมายว่าลายหรือจุดค่าง^๔

๒. นกเค้าแมว (ulūka) หรือนกแสกและนกพิราบ (kapota) ผู้เป็น
 หูตของพระยม คึงความว่

...ขอให้เสียงร้องของนกเค้าแมวจงปราศจากมลร้ายใด ๆ และไกล ๆ
 ก็ยกอุ้งไฟมีนกพิราบเกาะนั่งอยู่ แดพระองค์ผู้ส่งหูตคือคนนั้นมา แดพระ-
 องค์คอยความเคารพยำเกรง แดความตาย แดพระยม...

๓. ห่านและนกยูง ทำหน้าที่พาวิญญาณของผู้ที่เคยทำบุญด้วยตะเกียง เค้นทาง
 อย่างสบายไปสู่ที่อยู่ของพระยม^๕

๔. แร้งและกา ซึ่งมีจงอยปากเป็นเหล็ก ทำหน้าที่หรมานผู้ที่กระทำความผิด
 โทษฐานฆ่าพราหมณ์^๖ และไม่เชื่อฟังครูอาจารย์^๗

^๑ A.A. Macdonell, The Vedic Mythology, p. 173.

^๒ AV. 8.1.9.

^๓ Edward Moor, The Hindu Pantheon, p. 304.

^๔ RV. 10.165.4.

yadulūko vadati moghametadyatkapotah padamagnau krnoti/
 yasya dūtaḥ prahita esa etantasmai yamāya namo astu

mṛtyave //

^๕ E. Washburn Hopkins, Epic Mythology, p. 109.

^๖ Ibid., p. 110.

^๗ Ibid., p. 110.

๕. จิตรคุปต์ เป็นผู้จกบันทึกรากศัพท์และความชั่วของมนุษย์ในบัญชีชื่ออัครสันธานี
กัมภีร์ปุราณะกล่าวว่า เป็นที่ปรึกษาถวาย^๑
๖. ฉันทะหรือมหาฉันทะและกาลปุระสุชะ เป็นหัวหน้ามหาดเล็กผู้รับใช้และเป็น
ผู้อารักขา^๒
๗. รากษส เป็นยมทูตพวกหนึ่ง หูแหลม ปากใหญ่ ผมนแดง รูปร่างอัปลักษณ์
ตัวเคี้ยมอ้อมค้อม มีหน้าที่นำวิญญาณคนตายไปอย่างรวดเร็ว^๓
๘. กิมกร (Kimkara) เป็นทูตของพระยม^๔
๙. ไวธยตะ (Vaidhyata) ทำหน้าที่เป็นนายทหารเฝ้าประตูห้องพิพากษา^๕
๑๐. กัษมละ (Kasmala) เป็นคนใจร้าย ใจแข็ง ตาตุ เพียงมองก็ทำให้
ตกใจกลัวจนตัวสั่น ทำหน้าที่ลากคอคนชั่วไปตามทางขรุขระเพื่อไปโยนลงนรก^๖
๑๑. รุทธะ (Rudra) เป็นผู้รับใช้ของพระยม^๗

^๑ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๒ Ibid., p. 374.

^๓ E.W. Hopkins, Epic Mythology, p. 113.

^๔ Ibid., p. 112 - 113.

^๕ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๖ Edward Moor, Hindu Pantheon, p. 304.

^๗ Mbh. B. 3.237.11.

นอกจากนี้พระยมยังมีบริวารอีกมากแต่มีใครกล่าวชื่อ บริวารเหล่านี้ทำหน้าที่ต่าง ๆ กันในนรก ๒๔ ชุม

พระยมมีนามหรือฉายาที่ใช้เรียกกันหลายอย่าง และมีที่มาแห่งนามนั้นต่าง ๆ กัน ดังนี้คือ

๑) ยม นามนี้ปรากฏอยู่ในวรรณคดีสันสกฤต ตั้งแต่คัมภีร์ฤคเวทจนถึงปุราณะฉบับต่าง ๆ คำอธิบายถึงที่มาของนามนี้อยู่ในคัมภีร์มหาภารตะตอนที่เป็นคำพูดของนางสาวศรีพุกกับพระยมว่า

...ท่านได้ควบคุมสัตว์โลกทั้งหมดไว้ด้วยกฎเกณฑ์ของท่าน และท่านได้นำสัตว์โลกทั้งหลายไปควบคุมเกณฑ์ ไม่ใช่ด้วยความปรารถนา เพราะฉะนั้นคนทั้งหลายจึงเรียกท่านว่า "ยม"...

๒) ไววัสวัต คึงข้อความว่า

...ท่านเป็นลูกที่มีอำนาจของไววัสวัต เพราะเหตุนี้ท่านจึงถูกเรียกว่า "ไววัสวัต" โดยผู้ทั้งหลาย ข้าแต่พระเจ้า โดยเหตุที่ท่านแจกจ่ายความยุติธรรมแก่สัตว์โลกทั้งปวง ท่านจึงถูกเรียกว่า "ธรรมราชา"...

^๑ Mbh. 3.281.33.

prajāstvayemā niyamenā sam yata niyama caitā nayase
na kāmayā /

ato yamatvam tava deva visrutam nibodha cemām giramīri-
tām mayā //

^๒ Mbh. 3.281.40.

vivasvatastvam tanayah pratāpavām stato hi vaivasvata
ucyase budhaih /

sāmena dharmena ca rañjitāḥ prajā statast avehesvara
dharmarājata //

- ๓) มฤคยู เพราะพระยมเกี่ยวข้องกับความตาย หรือเป็นเทพแห่งความ
 ๔) กาล เพราะเป็นเทพแห่งความตาย^๒
 ๕) อันตะ เพราะเป็นผู้กระทำที่สุดคือความตาย^๓
 ๖) กฤตานตะ เพราะเป็นผู้กระทำที่สุดหรือจวบ^๔
 ๗) สมณะ เพราะเป็นผู้สงบ^๕
 ๘) ทันทิ ทันทธร หรือ ทันทปาณี เพราะถือคทา^๖
 ๙) ภิรมศาสนะ^๗ เพราะมีคำพิพากษาหรือประกาศิตที่น้ำกัว
 ๑๐) ปาศิน หรือปาศหัสติ^๘ เพราะถือบัว
 ๑๑) ปิตฤปติ^๙ เพราะเป็นใหญ่ในแคว้นปิตฤ
 ๑๒) เปรตราช หรือเปรตนาถ^{๑๐} เพราะเป็นราชแห่งผู้ลงลับไปแล้ว

^๑ RV. 10.18.2; 1.165.4.

^๒ Mbh. B. 7.20.28.

^๓ Mbh. B. 7.179.54; 9.11.52.

^๔ MW. 303.1.

^๕ MW. 1054.1.

^๖ E.W. Hopkins, Epic Mythology, p. 112.

^๗ MW. 758.2.

^๘ MW. 623.3.

^๙ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^{๑๐} MW. 712.1.

- ๑๓) กัรทอเทวะ^๑ เพราะเป็นเทพแห่งพิธีสราทอ
 ๑๔) อกรรมราชา^๒ เพราะเป็นพระราชแห่งความยุติธรรม
 ๑๕) เอาทุมพร^๓ เพราะเป็นผู้เนื่องจากลมะเคื่อ
 ๑๖) ยมธรรม^๔ เพราะเป็นเทพผู้เที่ยงธรรม
 ๑๗) ศีรณบาท เพราะมีเท้าพิการเนื่องจากใช้เท้าเตะนางฉายาและ
 นางกัสาปให้พระยมมีแผลและหนอนที่ขา^๕
 ๑๘) จิตร^๖ เพราะมีหลายสี.

^๑ MW. 1097.3.

^๒ Mbh. 3.281.40.

^๓ MW. 237.3.

^๔ Vettam Mani, Puranic Encyclopaedia, p. 368.

^๕ John Dowson, A Classical Dictionary of Hindu Mythology and Religion, Geography, History and Literature, p. 374.

^๖ MW. 396.1.